

μέλειτον, ὅτι ἡ εὐχὴ αὐτῇ καὶ ἐν τῷ πλείονος εὐχῆς περιέχοντι Βαββεθινῷ εἴρηται πρῶτη, πιθανώτατα δὲ ταύτην ὑπανίσταται καὶ διάταξις τῆς τοῦ αὐτοῦ κωδικῆς ὑπερέκειναι τῆς τρίτης εὐχῆς ἔχουσα ὡς ἔπειτα: «Ὁμοίως καὶ εἰς τὴν ἔκττην φθὴν ὁ ἱερεὺς τὴν τρίτην εὐχὴν καὶ ἑτέρος τὴν πεντάτευον, καθὼς· ἀποβήσκη». Πεντάτευος ὡς εἶπε ἡ σύντομος αὐτῇ εὐχῇ, ἥ τις ἐπανελαμβάνετο καὶ κατὰ τὸν Βαββεθινὸν μετὰ τὸν λοιπὸν εὐχὼν.

Ἡ ἐν τῷ **P** ἑτέρα εὐχὴ εἶπε ἡ κατὰ τὴν μαρτυρίαν πάντων ἐν γενεῇ τῶν κωδικῶν ἀπαγγελιομένη καὶ κατὰ τὸ ἔντυπον ὑφ' ἐνὸς ἑκάστου τῶν ἱερέων κατὰ τὴν διὰ τοῦ ἡγιασμένου ἑλαιοῦ χρίσιν τοῦ ἀσθενοῦντος ἡ τοῦ τελόντος τὸ εὐχέλαιον «Πάτερ, ἄγιε, ἵαρε τὸν ψυχὼν καὶ τὸν σωμάτων...».

Τὸ διάγραμμα δὲ περὶ παρῆκει ὁ **P** ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἔχει ὡς ἑξῆς: Μετὰ τὴν προσκομιδὴν καὶ πρὸ τῆς ἐνδόξεως τῆς λειτουργίας συντελεῖται ὁ καθιγιασμός τοῦ ἑλαιοῦ διὰ τῆς ὑφ' ἐνὸς ἑκάστου τῶν ἱερέων ἀπαγγελίας τῆς πρῆτης εὐχῆς. Μετὰ τοῦτο ἄρχεται ἡ λειτουργία, ἀναγινωσκόμενων ἐνὸς μόνου ἑνὸς ἀναγνωσμάτων (Ἀποστόλος ὁ α'. τοῦ ἔντυπου· Εὐαγγέλιον τὸ γ' τοῦ ἔντυπου), καὶ μετὰ τὸ πέρας ταύτης, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀποδόσεως, ἐπακολουθεῖ ἡ χρίσις πάντων τῶν παροσταμένων καὶ τῶν θυγῶν, θυγίδων, ὑπερθύγων κλπ. τοῦ οἴκου, τῶν ἐπὶ τῆς ἱερέων ἱερουργούντων ἀλληλοδιαδόχως ἐπὶ ἐκταίμενον.

Ὅτι ὁ **P** προσεγγίζει περισσότερον παντὸς ἑλαιοῦ τῶν ὑπ' ὀψει ἡμῶν κωδικῶν καὶ τῶν κατωθι παρατιθεμένων διατάξεων πρὸς τὴν πρῶτην τῶν πρῶτων αἰώνων, πείθεται τις, ὅταν λάβῃ ὑπ' ὀψει τοῦ ὅτι κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Ιου καὶ Δου αἰῶνος χρονολογούμενης μαρτυρίας ὁ καθιγιασμός τοῦ ἑλαιοῦ ἐγένετο διὰ μὴς μόνης εὐχῆς. Οὕτω κατὰ τὴν Αἰγυπτιακὴν Διάταξιν καὶ τὰς πιθανώτατα ἐξ αὐτῆς προεβόλως Ἀποστολικῆς Διαταγῆς καὶ τὴν Διαθήκην τοῦ Κυρίου (ᾧδε παράκλημα ὑπ' ἀριθ. 2) ἡ εὐλογία καὶ ὁ ἡγιασμός τοῦ ἑλαιοῦ πρὸς θεομακρίαν ἐγένετο διὰ μὴς καὶ μόνης εὐχῆς. Ἐν τῷ εὐχολογίῳ Σεραπίωνος τοῦ Θιμουῆς ἐξ ἄλλου (ᾧδε παράκλημα ὑπ' ἀριθ. 3) ἀπαρτῶσι μὲν δύο εὐχαί, ἀλλὰ κεχωρισμέναι ἀλλήλων. Ἐκ τούτων ἡ μὲν πρῶτη περιλαμβανομένη εἰς τὴν εὐχὴς τῆς ἀναφορᾶς (πέριττη κατὰ σεβδὴν) καὶ ἐπαρφομένη **εὐχὴ πρὸς τὸν προσφερόμενον ἑλαιοῦ** ἀνεγνώσκειτο, ὡς φαίνεται, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς θείας λειτουργίας, ἔφ' ὅσον μετὰ τῶν πρὸς τὴν θείαν Εὐχρησιάν ἀναγκῶν εἰδὼν προσεφύετο καὶ ἑλαιοῦ πρὸς εὐλογίαν ὑπὲρ ἀσθενοῦντων ἡ δὲ δευτέρα (17η κατὰ σεβδὴν) φαίνεται, ὅτι ἐχρησιμοποιεῖτο, ὁσῶς κεχωρισμένης καὶ ἀσέως πρὸς τὴν θείαν λειτουργίαν ἡθολογέτο ἑλαιοῦ ἡ ἄστος ἡ ὑδὼρ νοσούντων. Πάτως οὐδὲν ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Εὐχολογίου ὑπερβαίνει, ὅτι ἐξεζητεῖτο ἡ ἀνάγνωσις ἀφορέτων τῶν εὐχῶν συγχρόνως, ἀλλὰ τοῦνεντον ἡ ἀπ' ἀλλήλων ἀπομάχυνσις τῶν εὐχῶν ὑποδηλοῖ, ὅτι ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων ἐγένετο χρῆσις τούτων. Οὕτως ὁ κωδὴ **P** ἐκπροσωπεῖ ἐντέλως τῆς καὶ ἄλλος τὴν πρῶτην τῶν

πρῶτων αἰώνων, καθ' ἣν διὰ μὴς καὶ μόνης εὐχῆς καθιγιασέτο τὸ ἑλαιοῦ τῶν ἀσθενοῦν, φυσικὸν δ' ἦτο κατὰ τὴν ἐνὸ τῶν προσφύετων διὰ τοῦ ἡθολογμένου ἑλαιοῦ χρίσιν τῶν ἀσθενοῦν ᾧ ἀπηγγέλλοντο ὑπ' αὐτῶν καὶ λέξεως τῆς, αὐτῆς ἐν τέλει διεισοφώθησαν εἰς τὴν εὐχὴν Πάτερ ἄγιε... Πρὸς τὴν ἀρχαίαν πρῶτην παρουσιάζεται σύμφωνος ὁ **P** καὶ κατὰ τὸ ὅτι τάσκει τὸν καθιγιασμὸν τοῦ ἑλαιοῦ μετὰ τὴν προσκομιδὴν καὶ πρὸς τῶν ἄστων. Συνήθως, ὡς ὑποδηλοῦται καὶ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς σαφούς τῆς πρῆτης εὐχῆς τοῦ Σεραπίωνος, τὸ πρὸς χρίσιν τῶν ἀσθενοῦν κομιζόμενον ἑλαιοῦ προσεφύετο μετὰ τοῦ πρὸς τέλος τῆς θείας Εὐχαριστίας ἄστος καὶ οἴνου, καὶ ἡθολογέτο κατὰ τὴν Πιόθεσιν, ὡς μαρτυρεῖται ὅπως ὑπὸ τῆς Αἰγυπτιακῆς Διατάξεως («Si quis oleum offert, secundum panis oblationem et vinum et non ad sermonem dicat»). Τὸ ὅτι δὲ κατὰ τὸν **P** παρουσιάζεται εἰς ἰδίαν ἀκολουθίαν συνετελεμένη ἡ εὐλογία τοῦ ἑλαιοῦ, διὰ τοῦ Εὐχολογίου ὁ Θεὸς ἀρχομένη καὶ μετὰ τοῦ πέρας τοῦ «Ὁρθρου καὶ τῆς ἐνδόξεως τῆς λειτουργίας διεξυγούμενη, δὲν εἶπε ἀνεκβόσεως τινος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πρῶτῃ τῆς ἐκκλησίας, ὡς δύναται τις νῦν συναγέλλῃ ἐκ τῆς ἀντιθέτου μνημονευθείσης 17ης εὐχῆς τοῦ Σεραπίωνος.

2. Ὁ Β (ᾧδε παράκλημα ὑπ' ἀριθ. 4) παρουσιάζει μεταγενεστέρων πως ἐξέλιξιν τῆς ἀκολουθίας τοῦ Εὐχελαίου, μολοντά, καθ' ἥλκιαν τυγχάνει παλαιότερος τοῦ κωδικῆς **P**. Καὶ δὲν ἔχομεν μὲν ἀκόμη τὰ ἐπὶ ζεύγη τῶν ἀναγνωσμάτων, ἐν δὲ ἔνα ἑκάστου τῶν ἐπὶ πρὸς φεβντέγων τῶν συμπεζυγῶν εἰς τὴν τέλειαν τοῦ μυστηρίου. Ἐχομεν ὅμως εὐχὰς ἐπὶ, ἀναγινωσκόμενης ἐν παννυχίδι καὶ διακοῦσης τῆς ἀκολουθίας τοῦ «Ὁρθρου καὶ εἰς ἀντακατάστασιν πιθανώτατα τῶν συνήθως κατὰ τὴν δόξιν καὶ τοὺς αἰῶνας ἀναγνωσκόμενων. Διότι ἡ μὲν δευτέρα τούτων ἀνεγνώσκειτο ὑπὸ τοῦ δευτέρου ἱερέως εἰς τὴν τρίτην ὁδὴν τοῦ κανόνος, ἡ τρίτη εἰς τὴν ἔκττην ὁδὴν καὶ ἡ τετάρτη εἰς τοὺς αἰῶνας. Οὕτω ἐν τῇ διατάξει τοῦ εὐχελαίου κατὰ τὸν Β ἔχομεν καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν εὐχὴν ἄρχεται ἡ θεία λειτουργία, καθ' ἣν ὁρθρου καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν εὐχὴν ἀρχεται ἡ θεία λειτουργία, καθ' ἣν ἀναγνώσκειται ἐν καὶ μόνον ἑνὸς ἀναγνωσμάτων, τὸ αὖ ἐν τῷ ἔντυπῳ ἐκ τῶν ἀποστόλων καὶ τὸ Λουκ. 10, 1 καὶ ἑξῆς ἐκ τῶν εὐαγγελίων. Ἡ χρίσις τοῦ ἀσθενοῦντος καὶ ὅλου τοῦ οἴκου αὐτοῦ γίνεται μετὰ τὴν πλῆθυνσιν τῆς λειτουργίας καὶ πρὸ τῆς ἀποδόσεως αὐτῆς, κατ' αὐτὴν δ' ἑκάστος τῶν προσφύετων «δίδει εὐχὴν τὴν προεγεγραμμένην καὶ ἀλείφει τὸ μέτωπον καὶ τὰ ὦτα καὶ τὰς χεῖρας τοῦ ἀσθενοῦντος». Ἀξιοσημείωτον ὅτι ὡς πρῶτη εὐχὴ, ἀναγινωσκόμενη κατὰ τὴν μεγάλην συναγωγὴν τοῦ ὁρθρου, τοποθετεῖται ἡ καὶ ἐν τῷ ἔντυπῳ καὶ ἐν τῷ **P** πρῶτη ἀρρηθριμένη «Κίριε ὁ Θεός, ὁ τῷ σὺ εἶπες...», ἡ ἐν ἄλλοις κωδικῶν ἐπαρφομένη «**Εὐχὴ τοῦ ἑλαιοῦ**» τελευταία δὲ ἡ κατὰ τὸν **P** δευτέρα, ἡ κατὰ τὸ ἔντυπον ὑφ' ἐνὸς ἑκάστου τῶν προσφύετων ἐπαναλαμβάνομένη κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς χρί-

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

* Ἀξιοσημείωτος τυγχάνει ἡ ἐν τῷ εὐχολογίῳ τοῦ Γοαρ σημειωμένη ὑπ' αὐτοῦ παρατήρησις, ὅτι πολλοὺς κώδικας ἐρευνήσας ἀνεύρεν ἐν αὐτοῖς ἀσχηφονίαν ὥς πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ πολὺ ἀλλήλων διαφέροντας¹. Πιθόματι καὶ ἐκ τῶν κωδίκων, οὓς εἶχονεν ὑπ' ὄψει καὶ ἡμεῖς, μόνως οἱ ἀπὸ τοῦ ΙΓ'ου αἰῶνος καὶ μετέπειτα ἀναγράφουσι τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Εὐαγγελίου κατὰ τὴν σημερινὴν τάξιν αὐτῆς, ὥς πρὸς δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Δημητρίεβσκη δημοσιευθέντα εὐχολόγια εἰς μὲν τὰ παλαιότερα ἐκ τούτων, τὰ ἀπὸ τοῦ Θου—ΙΓ'ου αἰῶνος χρονολογούμενα, δὲν ἀπαντᾷ ἀκολουθία εὐαγγελίου. Ἀνέχονται δὲ ταῦτα εἰς δέκα. Ἐκ δὲ τῶν ἀπὸ τοῦ ΙΓ'ου αἰῶνος χρονολογούμενων, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς φθάνει τὰ ἑξοσι καὶ ἑν, μόνον εἰς τέσσαρα εὐρηγνται ἀκολουθία εὐαγγελίου, καὶ ἐκ τούτων δὲ αἱ δύο ἐξελίσσονται πρὸς τὰς ἄλλας. Αὐτοὶ οἱ Β, Ρ καὶ Σ, παρ' οἷς μόνως ἐκ τῶν παλαιότερων ὑπ' ὄψει ἡμῶν κωδίκων εὕρηται ἀκολουθία εὐαγγελίου, καθὼς καὶ ὁ Βησσαριανὸς κώδιξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐμπεριέχουσιν ἀκολουθίας μῆτω ἐξελιγμένας πλήρως.

1. Ἐκ τῶν διατρέξων τοῦτον ἀξιοσπουδαίως τυγχάνει γνωστός ἡ τοῦ κώδικος Ρ (Κοιναίου τῶν Παρισίων ὑπ' ἀριθ. 213, τοῦ ΙΑ'ου αἰῶν.), ἥτις καθ' ἡμᾶς ἐκπροσωπεῖ τύπον παλαιότερον καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐν τῷ Βαβελονῶ κώδιξι. Ἡ κατὰ τὸν Ρ «τάξις καὶ ἀκολουθία» αὕτη (ἴδε παραγνῆμα ὑπ' ἀριθ. 1) περιέχει δύο μόνον εὐχάς, ἕξ ὧν ἡ πρώτη λέγεται ὑπὲρ τὸ ἔλλαον πρὸς καθαναγιασμὸν αὐτοῦ, ἐπανακατασκευασμένη ὑπ' ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἑπτὰ ἱερέων ἀλληλοδιαδόχως. Ἡ δὲ δευτέρα πάλιν ἀπαιγέλλεται ὑπ' ἐκάστου τῶν ἱερέων κατὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν χρίσιν τοῦ ὑπὲρ οὗ γίνεται τὸ εὐχέλαιον. Σημειωτέον, ὅτι ἀμφοτέρω αἱ εὐχαὶ αὗται ἀπαντῶσι γενικῶς εἰς ἀπαντας τοὺς κώδικας, καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν παλαιότητα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γενικὴν ᾗ ἦσαν αὐτῶν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐκ τούτων εἶναι ἡ καὶ ἐν τῷ ἐντύμῳ εὐχολογίῳ πρώτη («Κύριε, ὃ ἐν τῷ ἔλαει καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς σου ἰώμενος...»), ἣν κώδικες τινες (Ν χ) ἐπιγράφουσιν «*Εὐχὴ τοῦ ἀγίου ἐλαίου*» ἢ «*Εὐχὴ τοῦ ἐλαίου*» (Ξ) καὶ ἥτις οὐ μόνον κατὰ τὸν Ρ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς Ζ Η Ι Κ Λ Μ Ν Ξ Ο ἃ λέγεται «παρ' ἐνὸς ἐκάστου ἱερέως βόλοντος μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς εὐχῆς καὶ ἔλαιον» (Η) «ἀπὸ τοῦ πρώτου ἕως τοῦ ὅσχα-του» (Ζ). Διαβανουμένου ὑπ' ὄψει καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς εὐχῆς ταύτης ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αὕτη ὑπῆρξε παλαιότερον ἢ μόνη καθαναγιαστικὴ εὐχή, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἐπανεκαταβάνετο ἀνέκαθεν ὑπὸ πάντων τῶν ἱερέων, τῶν λοιπῶν εὐχῶν, τῶν ἥδη ἐν χρήσει, ἢ καὶ τῶν ποικιλοῦσιν κατὰ τοὺς διαφόρους κώδικας, παρασκευασθῆσαν μεταγενεστέρως. Ἀξιοση-

1. Εὐχολόγιον ἔκδοσις δευτέρα σελ. 428.

ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΕΛΛΗΝ. ΚΡΑΤΟΣ

ΜΙΚΡΟΝ ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ

ΤΟΜΟΣ Α΄.

Αἱ ἀκολουθίαι καὶ τῆς Μνήστων καὶ Ἰσθμοῦ,
Εὐχαλαίου, Χειροτονιῶν καὶ Βαπτίσματος

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΙΔΙΑ ΚΩΔΙΚΑΣ

ΥΠΟ

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑ

Σ. Π. 3

Α. Ο. Ρ. Ε. 2

ΚΑΘΗΓΗΤΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ Ν. Π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Αρ. Ειδ.

5095

ΑΘΗΝΑΙ 1950

αὐτό, ἀλλά καί σέ γενικότερα τελετουργικά θέματα πού ἀφοροῦν τό εὐχέλαιο ἢ σέ εἰδικότερα σημεία τῆς ἀκολουθίας γιά νά εἶναι δυνατή ἡ ἐν ἐπιγνώσει καί φόβῳ Θεοῦ συμμετοχή τοῦ λαοῦ σ' αὐτό «ἐν Πνεύματι καί ἀληθείᾳ» (Ἰωάν. δ' 24).

«Βλέπε, ἀδελφε (δεῖνα), τό ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς μῆκετι προσκυροῦσιν Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου. Τά γάρ πρόων σου ἐγκλήματα ἤδη ἐξήλειπται διά πρεσβειῶν τῆς ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καί ἀειπαρθένου Μαρίας καί διά παράκλησιν τῶν τιμίων ἱερέων, τῶν αὐτῆς δούλων. Λοιπόν θάρσει, τέκνον. Ἴδε, ὀγυῖς γέγονας· μῆκετι ἀμάρτανε, ἵνα μή χεῖρόν τί σοι γένῃται. Καί γάρ ἀφένται σοι αἱ ἁμαρτίαι σου καί ἡ πίστις σου σέσωκέ σε· πορεύου εἰς εἰρήνην, ἀγίασμά φylaτόμενος ἐν χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ὁ Θεός συγκωρῆσαι σοι καί ἐλεήσει σε καί ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καί ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀμήν».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	5
1. Μοναχικό καί κοσμικό τυπικό.....	9
2. Τό ἐστολόγιο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.....	25
3. Λειτουργικές ἰδιομορφίες τῶν ἀκολουθιῶν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς.....	49
4. Ἡ συμβολική γλώσσα τῆς θείας λατρείας.....	89
5. Τελετουργικά προβλήματα τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ νυχθημέρου.....	129
6. Νεκρώσιμα τελετουργικά.....	147
7. Τό ἅγιον βάπτισμα. Ἱστορικο-τελετουργική θεώρηση.....	165
8. Ἡ μυστηριακή ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καί τὰ Μέσα Μαζικῆς Ἐνημέρωσης.....	209
9. Ἡ ἱερολογία τοῦ γάμου. Ἱστορικο-τελετουργική θεώρηση.....	225
10. Ἡ θεία λειτουργία. Τελετουργική θεώρηση.....	263
11. Τό βάπτισμα τῶν ἐνηλίκων, ὁ νηπιοβαπτισμός, τό βάπτισμα τῆς ἀνάγκης. Τελετουργική θεώρηση.....	295
12. Τό μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου. Τελετουργική θεώρηση.....	319
Περιεχόμενα.....	343

«Όταν συντρέχει κίνδυνος θανάτου και ἡ ἀκολουθία γίνεται στό σπίτι ἢ στό νοσοκομεῖο και ὁ καιρός ἐπείγει, ὅσα ἀνωτέρω εἴπαμε μπορεῖ νά ἀποβοῦν καθοδηγητικά στό πῶς ὁ ἱερεὺς θά περιορίσει τό μῆκος τῆς ἀκολουθίας. Ἡ καθαυτό τελεσιουργία ἀρχίζει ἀπό τά εἰρηνικά, ἀκριβέστερα ἀπό τό «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία» πρό τῶν εἰρηνικῶν, πού κακῶς ἔχει ἐκπέσει σιά νεώτερα Εὐχολογία μας, και τελειώνει μέ τήν χρίση μέ τήν εὐχή «Πάτερ ἅγιε...», πού ἀκολουθεῖ τήν πρώτη εὐχή μετά τό πρώτο εὐαγγέλιο. Σέ περίπτωση δέ ἀμέσου κινδύνου θανάτου εἶναι ἀπαραίτητο νά γνωρίζουμε ὅτι τό εὐχέλαιο ἀποτελεῖται ἀπό δύο εὐχές, τήν καθαγιαστική («Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἔλεει...») και τήν εὐχή τῆς χρίσεως («Πάτερ ἅγιε...»). Σέ χειρόγραφα και σέ ἔντυπα Εὐχολόγια βρίσκονται οἱ ἀνωτέρω δύο μορφές «ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου ἐλαίου κατ' ἐπιτομήν» και «ἐν μεγίστη ἀνάγκη, ἥγουν ἐν κινδύνῳ θανάτου».

Ἀντιθέτως, ἂν ἡ ἀκολουθία γίνεται στόν ναό, ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου πρέπει νά διατηρήσει ὅλη τήν τελετουργικότητα μέ τήν ὁποία τήν περιέβαλε ἡ λειτουργική μας παράδοση και τάξη. Καί τοῦτο γιά νά εἶναι εὐπρεπής και εὐτακτη ἡ τέλεσή της και νά ἐξασφαλιστεῖ ἡ συμμετοχή τοῦ λαοῦ σ' αὐτήν ὅχι μόνο μέ τήν νοηματική παρακολούθηση τοῦ περιεχομένου τῶν εὐχῶν, τῶν ὕμνων και τῶν ἱερῶν ἀναγνωσμάτων, ἀλλά και τήν ἀνάληψη τῶν ρόλων πού προβλέπει ἡ παράδοσή μας γιά τόν λαό, τήν ψαλμωδία δηλαδή τῶν ὕμνων και τήν ἀνάγνωση τῶν ἀποστολικῶν περικοπῶν. Καί πάλι εἶναι ἀπαραίτητη ἡ πρωτοβουλία τοῦ ἱερέως γιά τήν προπαρασκευή τῶν λαϊκῶν γιά τήν ψαλμωδία και τῶν ἀναγνωστῶν γιά τούς ἀποστόλους.

Ἡ ἔμφραση και πάλι εὐρίσκεται στήν εὐχή τοῦ καθαγιασμοῦ, αὐτή τήν φορά μέ ὅλα τά περιβάλλοντα αὐτὴν στοιχεῖα, δηλαδή τήν ἑναρξη μέ τό «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία...», τά εἰρηνικά και τά τροπάρια «Ταχὺς εἰς ἀντίληψιν...» και τά ἀπολυτικά και κοντάκια τῶν ἱερατικῶν και θαυματουργῶν ἁγίων. Ἐπακολουθοῦν τά ζεῖρη τῶν ἀναγνωσμάτων μέ τά προκείμενα και τά ἀλληλουάρια. Αὐτά ἀκολουθοῦν τήν σειρά τῶν

ἥχων και διακοσμοῦν ἐπαρκῶς και κατά παραδοσιακό τρόπο τήν κάπως μονότονη ἀκολουθία ἂν ψαλοῦν κατά τήν ἀρχαία τάξη. Οἱ ἐπτά εὐχές τῶν ἐκτενῶν δέν εἶναι ὀρθό νά παραλείπονται, γιατί καταστρέφουν τήν ἐπαδική δομή τῆς ἀκολουθίας. Οὔτε εἶναι ὀρθό νά λέγονται μυστικῶς και ἐπιτροχάδην -ἰδίως ὅταν μετέχουν τῆς ἀκολουθίας περισσότεροι ἱερεῖς- ἐνῶ ὁ ἕνας λέγει τήν ἐκτενή ἢ κατά τήν ἀνάγνωση τῶν ἀποστόλων και τῶν εὐαγγελίων. Εἶναι βέβαια γεγονός ὅτι οἱ εὐχές, γιά τήν προσέλευση τῶν ὁποίων κάναμε λόγο στήν ἀρχή, εἶναι μακρές, ἐπαναλαμβάνουν τά ἴδια πράγματα μέ ἄλλα ἢ και μέ τά ἴδια λόγια, μερικές δέ πού ἐπιμένουν στήν ἀναφορά τῶν πραγματικῶν ἢ ὑποτιθεμένων παραπτωμάτων τοῦ ἱερέως και τοῦ λαοῦ, δέν εἶναι εὐχάριστα ἀκουστές, τουλάχιστον μέ τά σημερινά αἰσθητικά δεδομένα. Γιά τό λόγο τοῦτο σέ μία ἐπισημονική - ἐκπαιδευτική ἔκδοση τῆς ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου γιά τό μάθημα τῆς Λειτουργικῆς στήν Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, πού ἀπετέλεσε τό 15ο τεῦχος τῆς σειρᾶς «Κείμενα Λειτουργικῆς» (Θεσσαλονίκη 1978, α' ἔκδοση) ἔγιναν μερικές τολμηρές τομές ὡς πρὸς τίς εὐχές μέ βάση τά δεδομένα τῆς πρὶν ἀπὸ τόν Ἀρσένιο Αὐτορριανό παραδόσεως, σέ συνδυασμό πάντα μέ τήν δημιουργηθεῖσα ἀπὸ αὐτόν και μετά ἀπὸ αὐτόν ἐπαδική τάξη. Ἐτοί ἔμειναν μέ μικρά τυπογραφικά στοιχεῖα οἱ εὐχές τοῦ Ἀρσενίου, μέ μεγάλη ὅμως στοιχεῖα τυπώθηκαν και προτάχθηκαν παλαιότερες σύντομες και λακωνικά διατυπωμένες εὐχές παρμένες ἀπὸ παλαιά χειρόγραφα. Ἐτσι διατηρήθηκε τό πρώτο παλαιό μέρος τριῶν πρώτων εὐχῶν, στό ὁποῖο ὁ Ἀρσένιος προσέθεσε ἀπὸ μία πολὺλογη συνέχεια, ἔτε συγκολλώντας μία παλαιά εὐχή ἐλαίου κατχουμένων στήν πρώτη, ἔτε συντάσσοντας δικές του κατ' ἐπαύξηση ἄλλων παλαιότερων στίς δύο ἐπόμενες, ἔτε, κατά τόν ἴδιο τρόπο συνθέτοντας «ἐν ἴσῳ» τίς ἐπόμενες τέσσαρες. Γιά ὅλα αὐτά δίνονται ἀναλυτικῶς διευκρινίσεις στήν εἰσαγωγή τῆς ἀνωτέρω ἐκδόσεως, ἰδίως στίς σελίδες 21-23.

ήμερας κατά τις απογευματινές ώρες ή μετά την θεία λειτουργία τό πρωί. Ή ανταπόκριση τοῦ λαοῦ ὑπῆρξε πάντοτε ἱκανοποιητική.

Διτάξην τελέσεως τοῦ εὐχελαίου στά πλαίσια τῆς θείας λειτουργίας κατά τήν ἀρχαία τάξη βλέπε στό τεῦχος πού μνημονεύσαμε «Ακολουθία τοῦ εὐχελαίου», «Κείμενα Λειτουργικῆς 15», Θεσσαλονίκη 1978, σελ. 86-87.

* * *

Καί τώρα μερικές ειδικότερες ἀκροτελεύτιες ὑπομνήσεις:

1. Ὡς γνωστόν οἱ ἱερεῖς, ὅλων τῶν ὁφικίων, τελοῦν τό μυστήριον ἀκάλυπτοι, ὁ δέ πρῶτος (γιατί ὄχι καί ὅλοι;) φορεῖ καί φελώνιο. Ἡ παλαιά διτάξην ὀρίζει ὅτι οἱ ἱερεῖς φοροῦν «τάς στολὰς αὐτῶν», ἐννοεῖται πλήρη τήν ἱερατική στολή, ἐπειδή τό εὐχέλαιο ἐτελεῖτο ἐντός τῆς θείας λειτουργίας ἡ δέ ἐτελεῖτο μέν πλέον ἡ θεία λειτουργία, ἀλλά εἶχε παραμένει ἡ σκεπτική συνήθεια.

2. Τό ἔλαιο προσφέρεται μέσα σέ κανδήλα, «ὡς ὀλοκάησις ἱερά» κατά τόν ἅγιον Συμεών Θεσσαλονικῆς. Μέσα σ' αὐτήν ἀνάπτουν ἐπ' αὐτήν θρυαλλίδες. Οἱ διατάξεις τῶν κωδίκων εἶναι πολύπλοκες καί ἀσύμφωνες. Ἡ ἀπλουστερά λύσις πού ἐφαρμόζεται σχεδόν γενικῶς σήμερον εἶναι νά ἀνάπτεται μία θρυαλλίδα στήν κανδήλα καί ἐπ' αὐτή κηρία στό σκεῦος μέ σιτάρι ἡ μέ ἀλεύρι, μέσα στό ὅποιο τοποθετεῖται καί σπριζέται ἡ κανδήλα. Μέ τό σιτάρι (ἡ τό ἀλεύρι σήμερον) παρασκευάζεται πρόσφορο.

3. Στήν κανδήλα, κατά τίς διατάξεις πολλῶν κωδίκων, ἀνί νερόν ἔριχναν «ὕδωρ τῶν ἁγίων Θεοφανείων» ἡ «οἶνον», κατά τήν τάξην τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, πού τηρεῖται ἀκόμη κατὰ τόπους, προφανῶς ἀπό ἐπίδραση τῆς παραβολῆς τοῦ καλοῦ Σαμαρείτη («κατέδρασε τά τραύματα αὐτοῦ ἐπιχέων ἔλαιον καί οἶνον» Λουκ. ι' 34).

4. Ὡς πρὸς τά σημεῖα τοῦ σώματος πού χρίονται, δέν ὑπάρχει ὁμοφωνία στοὺς κώδικες. Ἐπικρατεῖ ἡ χρίση τοῦ μετώπου, σταυροειδῶς τοῦ προσώπου καί τῶν χειρῶν ἔσω καί ἔξω.

Ἀναφέρεται καί ἡ χρίσις τοῦ πάσχοντος μέλους, τοῦ στήθους, τῶν ποδῶν καί ἄλλων μελῶν, ὅχι μόνον τοῦ ἀσθενοῦς, ἀλλά καί ὅλων τῶν παρισταμένων καί αὐτοῦ τοῦ οἴκου καί μάλιστα κάθε θύρας καί ὑπερθύρου καί παραστάδος καί πεσοῦ μέχρι τοῦ μαγειρίου καί τοῦ σταύλου. Καί ἐδῶ πρόκειται γιά ὑπερβολή.

5. Ὅμοίους δέν συμφωνοῦν οἱ κώδικες στό τί ἐλέγγοτο κατά τήν χρίση. Ὑπάρχουν διαφορετικές, ὅπως φαίνεται παραδόσεις. Κατ' ἄλλα χειρόγραφα λέγεται ἡ εὐχή τῆς χρίσεως «Πάτερ ἅγιε...», κατ' ἄλλα ὁ ν' ψαλμός, τό «Ἡ χάρις καί ἡ βοήθεια θεία τοῦ παναγίου Πνεύματος εἴη μετά σοῦ», τό «Ἡ βοήθεια ἡμῶν ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ ποιήσαντος τόν οὐρανόν καί τήν γῆν» (Ψαλμ. ρκ' 2) ἡ τέλος τό «Χρίεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (δεῖνα) εἰς ἱασιν ψυχῆς καί σώματος», τό ὁποῖο μάλλον καί ἔχει ἐπικρατήσει σήμερον.

6. Τό ἔλαιο πού ἐπερίσσευε μετά τήν χρίση τῶν πιστῶν ἀφῆντο νά ἀναλωθεῖ στήν κανδήλα καί δέν ἐπιτρέπετο ἡ χρίση του ὡς τροφῆς ἡ ἡ ἀπόρριψή του. Ὁ ἅγιος Συμεών ἐφιστά ἰδιαίτερος τήν προσοχή τῶν ἱερέων καί ὑπογραμμίζει τήν εὐθύνη τους γιά τήν μή δέουσα χρίση τοῦ ἁγιασμένου ἐλαίου (Διάλογος, κεφ. 292).

7. Τέλος, ὅς σημειωθεῖ ὅτι ὁμοφώνως ἡ παράδοση προβλέπει «κατήχησιν» τοῦ ἀσθενοῦς ἡ γενικότερα τῶν πιστῶν, πού γίνεται ἀπό τόν πρῶτο τῶν ἱερέων ἡ τόν πνευματικό πατέρα. Τήν παραθέτουμε ὅπως παρουσιάζεται τυποποιημένη στοὺς κώδικες Σινά 960, Μ. Λάυρας Α 189 καί Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἑλλάδος S 724.

Αὐτή ἡ σύντομη «κατήχησις», καθώς καί ὅσα ἔχουν λεχθεῖ στίς ἄλλες εἰσηγήσεις καί στήν παρούσα, μποροῦν νά ἀποτελέσουν τήν ἀφετηρία καί τόν πυλῶνα γιά νά ἀπευθύνει ὁ ἱερεὺς πέντε μυσταγωγικούς λόγους σιόν ἀσθενή καί σιόν λαό πού μετέχει στήν ἱερή ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου. Εἶναι δυνατόν νά ἀναφέρονται στήν σπουδαιότητα τοῦ μυστηρίου, στίς προϋποθέσεις μετοχῆς σ' αὐτό, στοὺς καρποὺς τοὺς ἀπορρέοντες ἀπὸ

Γιά παρόμοιους λόγους στην ίδια έκδοση τυπώθηκαν με μικρά γράμματα τὰ προκαταρκτικά τοῦ μυστηρίου, δηλαδή ἡ οἰονεὶ ἀκολουθία εἰδικοῦ ὄρθρου, πού προτάσσεται, τὰ πολλὰ τροπάρια μετὰ τὸν καθαγιασμὸ τοῦ ἑλαίου, πού ἔχουν εἰσαχθεῖ γιὰ λόγους ἀτομικῆς λαϊκῆς εὐλαβείας καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ποικίλει κατὰ χειρόγραφο, πλὴν ἐννοεῖται τῶν ἀρχικῶν «Ταχὺς εἰς ἀντίληψιν...» καὶ «Πρεσβεία θεομή...», καθὼς καὶ τὸ ἐμβόλιμο μέρος τῆς εὐχῆς «Πάτερ ἅγιε...». Ἀντιθέτως μὲ μεγάλη τυπογραφικὰ στοιχεῖα τυπώθηκαν γιὰ νὰ προβληθοῦν ἡ ἐναρξὴ τοῦ μυστηριακοῦ μέρους μὲ τὸ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία...», τὰ εἰρηνικά, ἡ καθαγιαστικὴ εὐχή καὶ τὰ τῶν ἐπὶ ἱερῶν μὲ τονισμὸ καὶ ἀποκατάσταση τῶν κατὰ τοὺς ὁκτώ (ἐπὶ μᾶλλον) ἥκους προκειμένων καὶ ἀλληλουαριῶν καὶ τῶν παλαιστῶν συντόμων εὐχῶν. Ἔτσι μπορεῖ ἀνέτως ὁ λειτουργὸς καὶ οἱ πιστοὶ νὰ διακρίνουν τί τὸ κύριο καὶ τί τὸ δευτερεύον καὶ ἀναλόγως νὰ πράξουν ὥστε ὀρθῶς νὰ διακοσμήσουν, νὰ ἀποκαταστήσουν καὶ νὰ διασώσουν τὴν ἐπιτακτικὴ μορφή. Κατὰ τὸν τύπο αὐτὸν τελεῖται καὶ σὺς ἀσκήσεις Λειτουργικῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἡ ἀκολουθία στὸν πανεπιστημιακὸ ναὸ κάθε Τρίτη ἐσπέρας τῆς ΣΤ' ἐβδομάδος τῶν Νηστειῶν καὶ καθὼς πληροφοροῦμαι, καὶ ἀπὸ ἄλλους ἱερεῖς. Μάλιστα τὸ 1997 ἐξεδόθη ὑπὸ τὴν μορφή αὐτὴ ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου σὲ κομφοτάτο τεῦχος ἀπὸ τὸν Ἱερό Καθεδρικό Ναὸ Θείας Ἀναλήψεως Κατερίνης (β' ἔκδοσις τὸ 1999) μὲ πρόλογο καὶ ἐγκρίσις τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κίτρους κ. Ἀγαθονίκου.

* * *

Ὅμοιως σὴν περίπτωση τελέσεως τοῦ εὐχελαίου κατὰ τὴν Μεγάλῃ Τετάρτῃ, προφανῶς ἐπὶ τῇ λήξει τῆς μακρᾶς περιόδου τῆς νηστείας τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡς ἐπισφράγιση τῆς μετανοίας καὶ προπαρασκευῆς γιὰ τὴν ὁμαδικὴν προσέλευση σὴν θεία κοινωνία κατὰ τὴν μεγάλην Πέμπτη καὶ τὸ Πάσχα, ἴσως καὶ κατὰ μίμησις τῆς ἀλείψεως μὲ μύρο τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὴν πόρνη, καλὸ θὰ εἶναι γιὰ λόγους διατηρήσεως τῆς τάξεως, ἡ

συγχωρητικὴ εὐχή νὰ προγεῖται τῆς χρίσεως καὶ νὰ γίνεται στὸ τέλος τῆς ἀκολουθίας μὲ τὴν εὐχή «Πάτερ ἅγιε...» καὶ πρὸ τῆς τελικῆς ἀπολύσεως. Τὰ Εὐχολόγια προβλέπουν, ὅπως εἶδαμε, χρίση καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπὶ, μετὰ ἀπὸ τὴν εὐχή τοῦ καθαγιασμοῦ πού ἔπεται τῆς ἐκτενοῦς καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ ἀναγνώσματος. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ τηρεῖται σὺς ἰδιωτικὲς τελέσεις τοῦ εὐχελαίου στὰ σπίτια, ὅχι ὅμως καὶ σὴν Μεγάλῃ Τετάρτῃ. Γιὰ τὴν ἴδια ἡμέρα ἔχει δοκιμασθεῖ ἡ τέλεση τοῦ εὐχελαίου ὅχι σὲ χωριστὴ σύναξη τὸ ἀπόγευμα τῆς Μεγάλης Τετάρτης, ὅπως ἐπεκράτησε, ἀλλὰ τὸ βράδυ συναπτὰ μὲ τὴν ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου τῆς Μεγάλης Πέμπτης, δηλαδή τοῦ Νηπιῆρος. Τότε, κατὰ τὴν ἀναγραφομένην στὰ χειρόγραφα διάταξη, ἡ ἀκολουθία ἀρχίζει μὲ τὸ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία...» καὶ τὰ εἰρηνικά, δηλαδή παραλείπεται ὅλο τὸ προκαταρκτικὸ μέρος, ὁ «ὄρθρος». Κατὰ τῆς ἴδιες διατάξεις αὐτὸ ἴσχυε σ' ὅλες τῆς παρόμοιες περιπτώσεις τελέσεως τοῦ εὐχελαίου, ἀπὸ τῆς ὁποῖας μνημονεύεται τὸ Α' Σάββατο τῶν Νηστειῶν καὶ τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου. Κατ' αὐτὲς φάλλονται «ἀπλῶς... πρῶτον τὰ τῆς ἡμέρας καὶ εἶτα τὰ τῶν ζ' πρεσβυτέρων» (Κῶδ. Παρισ. Κοισλ. 213). Πράγματι δὲ ἡ τέλεση τοῦ μυστηρίου κατὰ τὴν Μεγάλῃ Τετάρτῃ μπορεῖ μὲν θεωρητικῶς νὰ δικαιώνεται, πρακτικῶς ὅμως δημιουργεῖ πολλὰ προβλήματα. Γιὰ τοῦτο σὲ πολλὰ ἐνορίες διοργανοῦν εἰδικὲς συνάξεις γιὰ τὴν τέλεση τοῦ εὐχελαίου ἐντός τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ ἰδιαίτερα τὸ ἐσπέρας τῆς Παρασκευῆς τῆς ΣΤ' Ἐβδομάδος τῶν Νηστειῶν σὴν ὥρα καὶ σὴν θέσιν τῶν Χαιρετισμῶν πού φάλλονται κατὰ τῆς ἄλλης Παρασκευῆς. Τότε, κατὰ τὴν χρίση, ἀντὶ τῶν τροπαρίων τῶν ἁγίων Ἀναγνύρων μπορεῖ νὰ φάλλεται ὁ κανὼν τοῦ εὐχελαίου, πού παρελείφθη, καὶ τοῦτο γιὰ τὴν δεσποτικὴ ἐορτὴ καὶ γιὰ τὴν κάλυψη τοῦ πολλοῦ χρόνου πού ἀπαιτεῖται γιὰ τὴν χρίση τοῦ λαοῦ. Ἐπίσης πολλοὶ τελοῦν τὸ εὐχέλαιο ἐκτός τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, συνήθως περὶ τὸ τέλος τῶν ἄλλων νηστειῶν (τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, τῆς Παναγίας καὶ τῶν Χριστουγέννων) ἢ καὶ ἀσκέτως πρὸς αὐτὲς, μετὰ τὸν ἐσπερινὸ τῆς

καθαγιαστική εὐχὴ. Ἐπὶ πλέον εἰς τὸ δευτέρον τιμήμα, μοιολόγη ἡ εὐχὴ Πάτερ ἄγνε... ἀπαγγελῆσθαι ὡς δευτέρα καὶ ὡς ἐβδόμη, εἴτα ὀρίσεται νὰ ἐπαναλαμβάνηται εἰς τὸ τέλος καὶ ὑπ' ἐνὸς ἐκάστου τῶν πρεσβυτέρων. Καὶ τοῦτο παρουσιάζει τὸ δευτέρον τιμήμα ὡς τι αὐτοτελὲς παρειαχθὲν εἰς προ-ὑπάρχουσιν διότιξιν ἀποτελούμενην ἐκ τοῦ πρώτου τιμήματος τῆς ἐν τῷ **Σ**₆ διατάξεως, εἰς τὸ ὅποσον μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ἐπικολοῦθαι ὡς ἐν τῷ **P** ἡ χρίσις ἀπαγγελιομένης ὑπ' ἐνὸς ἐκάστου τῶν χορῶντων ἱερέων τῆς εὐχῆς Πάτερ ἄγνε, ἥτις οὕτω πάνυ θεοδικαιολογημένως δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῷ τιμήματι τοῦτο, ἀνεγνωσκέτο δὲ κατ' οἶκον τὸ αὐτὸ εὐαγγελικὸν ἀνάγνωσμα ὅτερ καὶ κατὰ τὸν **P**.

Ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον τιμήμα τῆς περι ἧς ὁ λόγος τάξεως καὶ ἀκολουθίας προδηλῶς φαίνεται προσβλὸν ἐξ ἀπλουστερίας πινὸς καὶ συντομιωτέρας μορφῆς. Πράγματι εἰς τὸ τιμήμα τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται στερεοτύπως ὑπ' ἐνὸς ἐκάστου τῶν συμμετεχόντων πρεσβυτέρων τὸ Τρισάγιον, ὁ Νος ψαλμός, ἀντίφωνόν τι, μαζὰ συναντή, ἥτινι ἐπακολουθεῖ ἡ εὐχὴ. Οὕτω κατὰ προφανὴ καὶ μονότονον πλεονασμὸν ἐπαναλαμβάνεται ἐν τῇ αὐτῇ ἀκολουθίᾳ ἐπτάκις ὁ Νος καὶ ἡ συναντή, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα καὶ τὸ Τρισάγιον μετὰ τοῦ Πάτερ ἡμῶν. Τοῦτο ἄγει τὴν εἰκασίαν, ὅτι ἡ ἀρχαὶ μορφή τοῦ τιμήματος τοῦτου τῆς τάξεως συναρτῆς πρὸς τὴν τοῦ **P** συνίστατο εἰς τὴν ἀπαγγελίαν ἐφάπαξ τοῦ Νοῦ καὶ ἐνὸς ἀντιφώνου μετὰ τῆς συναπτῆς καὶ τῆς συνακολουθούσης αὐτῇ εὐχῆς, μετέπειτα δέ, ὅταν ἤρχισε νὰ κηρτῇ ἐν τῇ τελείᾳ τοῦ εὐχελαίου ἡ συμμετοχὴ πλείστον πρεσβυτέρων, εἰς ἕκαστος τοῦτων ἐπαναλαμβάνανε τὰ αὐτὰ πρὸς τὸν πρὸ αὐτοῦ λαβόντα μέρος, ἕως οὗ εἰσῆλθοναν πλείονες εὐχαὶ καὶ τὸ ψαλλόμενον ἀντίφωνον ὠρίσθη νὰ εἴνε ἄλλο καθ' ἐκάστην ἐπανόληψιν.

Ἐκ τῶν εὐχῶν, αἵτινες περιέχονται ἐν **Σ**₆ συμπροσούμεναι ἐν συνόλῳ εἰς δέκα τέσσαρας, ἡ μὲν πρώτη εὐχεται καὶ ἐν τῷ ἐντύπῳ ὡς συνέχεια τῆς εὐχῆς "Ἀνερχε, ἀδιδόχοι...", ἡ δὲ δευτέρα εἴνε ἡ αὐτὴ μετὰ τινων παραλλαγῶν πρὸς τὴν ἐν τῷ ἐντύπῳ ἐπακολουθοῦσαν τῷ Βω εὐαγγ. ἀνεγνωσμάτι ἡ τρίτη ἀπαντᾷ καὶ ἐν τοῖς **Σ**₆, **I**, **II**₂ ἡ τετάρτη ἐπαναλαμβάνομένη τρίς ἥτοι δις ἐν τῷ πρώτῳ τιμήματι καὶ ἀπᾶς ἐν τῷ δευτέρῳ, εἴνε ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Εὐχὴ τοῦ ἀγίου ἐλαίου («Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν τῷ ἔλθει σου καὶ τοῖς οἰκτιμοῖς σου...») ἡ πέμπτη συντομιωτέρα (ἐπιγραφομένη ἐν τῷ κώδικι εὐχῇ γ') παρ' οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν ὑπ' ὅψει ἡμῶν κωδίκων ἀπαντᾷ ἡ ἕκτη (ἐπιγραφομένη ἐν τῷ κώδικι εὐχῇ δ') εἴνε ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν δευτέραν τοῦ Β' ἡ ἐβδόμη (πεμπτη κατὰ τὸν κώδικα) συμπέσκει μετὰ τινων παραλλαγῶν πρὸς τὴν ἐν τῷ ἐντύπῳ ἐπακολουθοῦσαν τῷ δω εὐαγγ. ἀνεγνωσμάτι ἡ τελευταία τοῦ πρώτου τιμήματος (Εὐχὴ ζ' κατὰ τὴν ἐν τῷ κώδικι ἐπιγραφὴν) οὐδαινοῦ ἀλλοχοῦ τῶν ὑπ' ὅψει ἡμῶν χειρογράφων ἀπαντᾷ. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τιμήματι προτάσσεται ἡ εὐχὴ τοῦ ἀγίου ἐλαίου, ἐπακο-

λουθεῖ ἡ εὐχὴ Πάτερ ἄγνε, ἰαρχὲ ψυχῶν καὶ σωματίων..., ἐπαναλαμβάνομένη καὶ ὡς ἐβδόμη... ὡς τρίτη ἔπεται ἡ καὶ ἐν τῷ ἐντύπῳ ἐπακολουθοῦσα τῷ γω εὐαγγ. ἀνεγνωσμάτι αἱ τοεῖς ἐπόμεναι εὐχαί, ὧν αἱ δύο πρώται συντομιωτέρας, ἐκ τῶν ὑπ' ὅψει ἡμῶν κωδίκων ὑπὸ μόνου τοῦ **Σ**₆ μαρτυροῦνται. Τελευταία πασῶν ἐπιτάσσεται εὐχὴ τς ἀποδοδομένη ὑπὸ τῆς ἐν τῷ κώδικι ἐπιγραφῆς εἰς τὸν ἔγνον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον. Καὶ αὕτη παρ' οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν ὑπ' ὅψει ἡμῶν κωδίκων ἀπαντᾷ.

4. Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Βησσαρίωνος, τοῦ ἀποκειμένου ἤδη ἐν Κωνσταντινῶν, καθ' ὅσον δύναται νὰ συναχθῇ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ εὐχελαίου *varias lectiones* τοῦ *Goar*, δὲν ἀπαντᾷ ἀκολουθία εὐχελαίου συντηρημένη καὶ εἰς διότιξιν διαμεμορφωμένη. Ἐν τῇ ὑπὲρ ἀσθενῶν παρακλήσει ὅμως, ἥτις καταλήγει καὶ εἰς ἐκλειψὴν τοῦ ἀσθενοῦς δι' ἐλαίου εὐλογομένου μετ' εὐχῆς, καὶ ἥτις δημοσιεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ *Goar* (Εὐχολόγιον σελ. 575—578) σημειοῦνται ὡς ὑπὸ τοῦ Βησσαριανοῦ κωδικος μαρτυρούμενα αἱ ἐπόμεναι εὐχαὶ μετὰ τῶν ἐπὶ μιᾷς ἐκάστης τούτων κάτωθι ἐπιγραφῶν:

Εὐχὴ ἐπὶ ἀρρώστων. Πάτερ ἄγνε...

Εὐχὴ ἐπὶ ἐλαίου ἀρρώστων. Ὁ πολὺς ἐν ἔλκει καὶ πλούσιος ἐν ἀγαθότητι... ("Ἰδε παρόρθημα ὑπ' ἀριθ. 6).

Εὐχὴ ἐτέρα. Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἔλκει καὶ ἐν τοῖς οἰκτιμοῖς.

Εὐχὴ εἰς νοσοδντας ἄλλῃ. Ὁ Θεὸς ὁ δυνατὸς καὶ ἐλεήμων, ὁ πάντα οἰκονομῶν ("Ἰδε παρόρθημα ὑπ' ἀριθ. 12).

Εὐχὴ εἰς νοσοδντας ἄλλῃ. Λέσποτα, δέσποτα πανάγαθε, παντοκράτορ, φιλόψυχε, φιλόδοξοις, Σῶτερ τῶν ἀπάντων.

Εὐχὴ ἐπὶ ἐλαίου ἀρρώστων. Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἔλκει καὶ ἐν τοῖς οἰκτιμοῖς...

Εὐχὴ ἀρρώστων δευτέρα. Ὁ πολὺς ἐν ἔλκει...

Περὲργως ἐπαναλαμβάνονται δις δύο εὐχαὶ καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ ἐπανόληψις παρουσιάζεται ὡς εἰκασία καὶ ἄσκοπος. Ὅταν ὅμως προσέξῃ τις εἰς τὸν διὰ τῆς ἐπαναλήψεως ταύτης ἀποτελούμενον ἀριθμὸν ἐπτά, διαβλέπει σαφῶς ὡς λόγον τῆς ἐπαναλήψεως τὴν συμμετοχὴν ἐπὶ πρεσβυτέρων εἰς ἕκαστον τῶν ὁπῶν ἀντιστοιχεῖ καὶ ἀνὰ μία εὐχὴ. Ὁ κανὼν ὅμως καὶ τὰ ἀνεγνωσμάτια μετὰ τῶν ἀντιφώνων ἐλλείπουσι. Καὶ ἔρχεν οὕτω μορφήν ἐγγίζουσιν πρὸς τὴν ἀρχαιοπραγίαν ταύτην, καθ' ἣν τὸ ἔλαιον ἠγιάζετο δι' ἀπλῆς τινος εὐχῆς. Ἀξιοσημείωτον ὅτι αἱ ἐπαναλαμβάνόμενα δύο εὐχαὶ εὐχονται ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ τέλος, ἡ μὲν φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «εὐχὴ ἐπὶ ἐλαίου ἀρρώστων», καὶ εἴνε αὕτη ἡ καθαγιαστικὴ τοῦ ἐλαίου εὐχὴ, ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὴν παρὰ τῶν κωδίκων μαρτυρουμένην ἐπιγραφὴν «εὐχὴ τοῦ ἀγίου ἐλαίου» ἡ δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «εὐχὴ ἐπὶ ἀρρώστων δευτέρα», ἥτις προσηγοριῶς ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι φέρεται τὴν ἐπιγραφὴν «εὐχὴ

σεως («Πότερ ἄγε...»). Ἐκ τῶν λοιπῶν εὐχῶν ἡ μὲν δευτέρα ἀπαντῶσα καὶ ἐν τῷ Σ₆ κατὰ τὸ περιεχόμενον παρονομαζεται οὐσιωδῶς ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν πρώτην, οὕσα συντομοιωτῆ ὡς ἐκείνη καὶ ἐπαναλαμβάνουσα πολλὰς ἐκ τῶν φράσεων αὐτῆς (οἷα «εἰς ἀπαλλαγὴν παντὸς πάθους», «μολυσμῶ σαρκὸς καὶ πνεύματος», «ἵνα καὶ ἐν τούτῳ δοξασθῇ τὸ πανάγιον ὄνομά σου τοῦ Πατρὸς...») ὡς τετάρτη δὲ εὐχεται ἡ καὶ κατὰ τὸ ἐντυπον μετὰ τὸ τρίτον ζευγὸς τῶν ἀναγνωσμάτων ἀναγνωσκαμένη, πρὸς ταύτην δὲ οὐσιωδῶς ταυτίζεται καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς τε τρίτης εὐχῆς καὶ τῆς ἑκτης, ἐν τῇ δὲ μέτρῳ καὶ τῆς πέμπτῃς, ἥτις ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῷ Α. Οὕτω κατ' οὐσίαν ὁ Β περιέχει εὐχὰς τοεῖς ἢ τὸ πολὺ τέσσαρας, ἐκ τῶν ὁποίων δύο μὲν μαρτυροῦνται ὑπὸ πάντων τῶν κωδίκων, αἱ δὲ λοιπαὶ τοεῖς ἢ τέσσαρες διὰ ἡδύναντο νὰ χαρᾶκηθῶσι μετὰ τινῶν παραλλαγῶν ἐπαναλήψης τῶν προηγουμένων εὐχῶν καὶ ὡς πρώτη ἀπόμεινα πρὸς συντάξιν νέων τοιούτων, ὥστε εἰς ἕκαστον τῶν ἐπὶ λέξεων νὰ ἀντιστοιχῇ ἀνὰ μία νέα εὐχή. Ὅτι δὲ ὁ Β ἐκπροσωπεῖ τὴς πρώτης ἀποδείξας πρὸς διαφοροποίησιν τοῦ μέρους τοῦ εἰς ἕκαστον τῶν ἐπὶ προσβυτέρων ἐπιφυλάσσομένου, ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς γενικότητος, μεθ' ἧς ἐκφέρεται ἡ ἐν τῷ τέλει τῆς ἀκολουθίας μνημονευθεῖσα διδάξις, καθ' ἣν «καὶ διδοὶ ἕκαστος αὐτῶν [τῶν προσβυτέρων] εὐχὴν τὰς προεργασμένας», χωρὶς νὰ καθορίζεται οἷα ποῖαν ἐκ τῶν προεργασμένων εὐχῶν δέον ἕκαστος νὰ δώσει καὶ χωρὶς νὰ ἐμφανηται ὡς ἡδὴ κατεθέσται ἡ ὑπὸ πάντων τῶν κωδίκων (πλὴν τοῦ Σ₆) μαρτυρουμένη πρῶξις, καθ' ἣν κατὰ τὴν χρῆσιν ἀναγγέλλεται ὑπὸ πάντων ἡ εὐχή «Πότερ ἄγε...».

3. Ὁ κώδιξ Σ₆ ἐκπροσωπεῖ ἐξέλιξιν ἑν μεταγενεστέρων συνδυάζουσιν τὰς δύο διατάξεις τῶν κωδίκων Ρ καὶ Β. Διότι ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐχολοίου διαφέρεται μετὰ τὸν ὄρθρον καὶ πρὸ τῆς θείας λειτουργίας ὡς ἐν τῷ Ρ. Εἰς ἕκαστος τῶν λέξεων ἀναγγέλλει τὴν εὐχὴν αὐτοῦ οὐχὶ συναρπασμένος μετὰ τοῦ ὄρθρου ὡς ἐν τῷ Β, ἀλλ' ἐν αὐτοτελείᾳ τελειῇ, ἐν ἣ ἐπαναλαμβάνεται ὑπ' ἐνὸς ἑκάστου πρὸ τῆς εὐχῆς ὁ Ν' ψαλμὸς καὶ ψάλλεται ἀνὰ ἑν ἀντίφωνον, μεθ' ὃ ἐπακολουθεῖ ἡ εὐχή καὶ ἡ συναρπῆ. Μετὰ τοῦτο «οἱ ἐπὶ προσβύτεροι ἀρχοῦνται τὴν θείαν λειτουργίαν», ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔχομεν ἐν καὶ μόνον ζευγὸς ἀναγνωσμάτων, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἀποστολικὸν εἶναι τὸ πρῶτον τῶν ἐν τῷ ἐντύπῳ, εὐαγγελικὸν δὲ εἶναι τὸ Μαρκ. 6, 7—13. Μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν κατὰ τὸ πλεῖστον δὲν ἐπαναλαμβάνονται αἱ αὐταὶ εὐχαί, ἀλλ' ἔτιραιτινες διαύροισι τῶν προηγουμένων ἀναγνωσθεσῶν καὶ μετ' αὐτῆς, ἀφοῦ καὶ αὐτὴς ἐπαναληφθῇ ὑπ' ἐνὸς ἑκάστου τῶν προσβυτέρων ἡ εὐχή Πάτερ ἄγε, ἰαρε... ἐπακολουθεῖ ἡ ἐπὶ ἀκείνης τοῦ ἀσθενήοντος καὶ ἡ ἐκ τοῦ ναοῦ μεταφορὰ τοῦτου εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἐνθα ἐπαναλαμβάνονται νοῦ τοῦ Ν' ψαλμοῦ καὶ χορομένων σταυροειδῶς τῆς κλίτης καὶ τοῦ οἴκου καὶ τῆς θύρας τοῦ ἀσθενοῦς ἀναγγελλόμενα ἐν τέλει εὐαγγελικὸν ἀναγνώσμα

ἡ περὶ τοῦ Ζαχαρίου περικοπή τοῦ Λουκά. Ἰδιαιτέραν ἐμποιεῖ ἐντύπωσιν τὸ ἐξαγετακὸν μῆκος τῆς κατὰ τὸν κώδικα τοῦτον τῆσεως καὶ ἀκολουθίας καὶ ἐμβάλλεται ὑπ' αὐτοῦ ἡ ὑπόνοια, ὅτι ἡ τάξις αὐτῇ προηγήθεν ἐκ συγχωρέσεως δύο τέως διακεχυμένων ἀκολουθιῶν, ἐξ ὧν ἡ μία μὲν ἡκολούθει τὸ διάγραμμα τοῦ Ρ, ἡ ἑτέρα δὲ προσήγαγε τὴν τελειὴν τοῦ εὐχολοίου εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν ὡς συνεχῆσαν αὐτῆς. Ἡ ὑπόνοια αὕτη ἐνισχύεται οὐ μόνον ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι καὶ τὸ δευτερον τμήμα τῆς τελειῆς περιέχει εὐχὰς ὅκτω κατὰ τὸ πλεῖστον διαφόρους τῶν ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι τοιούτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι αἱ ὑπὸ Σημεῶν τοῦ Θεσσαλονίκης χαρᾶκηθῶσιν μεναι ὡς καθ' ἀναστακτικὰ τοῦ ἐλαίου εὐχαὶ περιέχονται εἰς ἀμφοτέρω τὰ τμήματα. Ἦτοι ἡ εὐχή Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ ἐν τῷ ἑλθεῖ... ἐπαναλαμβάνεται δις ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι καὶ ἀπαξ ἐν τῷ δευτέρῳ, τυθεμένη μάλιστα ἐν αὐτῷ πρώτῳ, ἐν ᾧ ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι προτάσσεται ἡ εὐχή: Ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ θαυμαστός, ἥτις κατὰ πλείστους τῶν κωδίκων ἐπισυνάττεται πρὸς τὴν εὐχὴν Ἄναρχε, ἀδιόδοξε, ἥτις κατὰ τὸν Σημεῶν εἶνε ἡ δευτέρα

1. Τελειὴν τοῦ εὐχολοίου προσηρημένην εἰς τὴν λειτουργίαν, μάλιστα ὡς τεκμαίρεται τις ταύτην ἐκ τοῦ Σ₆ κώδικος, διέσωσεν εἰς ἡμᾶς ὁ ὑπ' ἀρ. 680 κώδιξ τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης (τοῦ ΙΒ' αἰῶνος) ἐρρωθαιμένος ἀτυχῶς εἰς βαθμόν, ὥστε νὰ μὴ δύναται τις ἐξ αὐτοῦ νὰ λάβῃ ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν εὐχῶν. Παραθέτομεν τὸ διάγραμμα αὐτῆς: «Ἀλλὰ σουν οἱ ἐπὶ λέξεις καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἁγίας λειτουργίας κενῶσιν τὸ ἔλαιον εἰς τὴν κανδήλαν οἱ ἐπὶ ψάλλοντες τὸν Ν' καὶ ὁστος ἀρχοῦνται τὴν λειτουργίαν. Καὶ ὅταν πρῶσωναι εἰς:» (ὥς εἰς τὴν ἐπακολουθοῦσαν τῷ Εὐλογημένῳ ἡ βασιλεῖα συναρπῆν καὶ ἐκφώνησιν) ἐπακολουθεῖ ἀντίφωνον «Μακάριος ἀνὴρ ὃς οὐκ ἐπορεύθη. Ἀντιὰβου μου, Κύριε. Ἄλλ' ἡ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ. Ἀντιὰβου μου Κύριε. Καὶ ἔσται ὡς τὸ ἔλαιον τὸ περυντημένον. Ἀντιὰβου μου Κύριε. Δόξα καὶ νῦν Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἰκέτευε κτλ. Εἰτα ἐξέρχεται ὁ πρῶτος λέξεις λέγει: Ἐν καὶ ἐν ἐν εἰρήνῃ. Ὑπὲρ τῆς ἀνωθεν εἰρήνης. Ὑπὲρ τοῦ ὁγύου οἴκου τούτου. Ὑπὲρ ὑγιείας καὶ σωτηρίας καὶ ἀφάρσεως τῶν ἀμαρτιῶν. Ἀντιὰβου, σῶσον...» (ἐρρωθαιμένα) «Πρόσχωμεν καὶ ποιήσας θρυαλίδια εἰς ὁμοίωμα στήθεος μετὰ παρυφίου λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην Κύριε ὁ ἐν τῷ ἑλθεῖ καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς σου ἰσήμενος τὰ συντήματα τῶν κτλ.», Ἀνασπγγνῶσα «...ἐμβάτε τὴν θρυαλίδια ἐν τῇ κανδήλῃ... καὶ ἔαν εἰσὶν οἱ νοσοῦντες χρεῖαι αὐτοῖς μετὰ τοῦ θρυαλιδίου ἐπιλέγαν τὴν τοῦ ἀδόμενου ἀντιφώνον εὐχὴν. Ὅμοιως καὶ οἱ ἐπὶ. Ἐὰν δὲ οὐκ εἴσιν (τὰ ἐπακολουθοῦντα ἐρρωθαιμένα). Ἐπακολουθοῦσιν καὶ ἑτέρα ἐξ ἀντίφωνα κατ' ἑξαμῶνον ἕκαστον τῶν ὁποίων καταλήγει εἰς τὸ Δόξα καὶ νῦν Θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ μετ' ἑκαστον ἐξ αὐτῶν ἐξέρχεται ὁ δευτερός, ὁ τρίτος κτλ. λέξεις ἐπαναλαμβάνοντες ἕκαστος τὴν αὐτὴν συναρπῆν καὶ ἕκαστος ἀναγγέλλων ἰδίαν εὐχὴν καὶ χρίων τοὺς ἀσθενεῖς. Εἰς τὸ ἔβδωλον ἀντίφωνον «Δόξα καὶ νῦν Ὁ Μονογενὴς Υἱός. Καὶ ἐξέχευται ὁ ὕς λέξεις». Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τῆς συναρπῆς Ὅτι σὸν τὸ κράτος. «Εἰθ' οἷως ψάλλουσι τὴν καταβασίαν καὶ τὸ Τρισάγιον». Ἐπακολουθεῖ ἀπόστολος (ἡ γνωστὴ περικοπή τοῦ Ἰακώβου) καὶ εὐαγγέλιον (ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον ἡ περικοπή ἡ Ισοροῦσα τὴν ἀποστολὴν τῶν δώδεκα ἀποστόλων). Καὶ οὐδὲν ἕτερον, συνεχίζομένης κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῆς θείας λειτουργίας.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὸν
καὶ τὸν Ἐνῶχ ἐν ῥήματι μετα-
άγνεια καὶ παρθενία φυλάξας,
ιούλων σου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.
... Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερου-
ετέρα εὐχὴ ἐν τῷ **Κ** οὔτε εὐχὴ

ερεὺς ἐκφωνεῖ. Ἀγάλλου χώρα
οὓς νεονύμφους ὄρωσα ὡς ἄνθη
ισον τὸν γάμον τοῦτον.
ον αὐτούς.

Καὶ ὁ ἱερεὺς λέγει τὴν εὐχὴν.
Σύριε, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν,
ἁγία καὶ καταξιώσας ἡμᾶς εἰσελ-
υ ὁ δεῖνα καὶ ἡ δεῖνα τῶν φοβου-
καλούμεθα ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ ἡμῶν
ίτον, καθὼς εὐλόγησας τὸν γάμον
ρήνην καὶ τὴν χάριν σου παρά-
φοῦσι καὶ πάντα τὰ πρὸς σωτη-
τιμῶν καὶ φιλανθρωπίας... Καὶ
ν. «Εὐχὴ εἰς τὸ ἄραι καὶ λύσαι
Θεὸς ἡμῶν, ὁ παραγενόμενος...

ιν δεηθῶμεν. Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος
δικαίων καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν
κῆς διαδοχαῖς αὐξάνων τὸ γένος
; κρατύνων αὐτῶν αὐτὸς εὐλό-
ύλων σου (ὁ Δ. καὶ ἡ Δ.) καὶ
συνάφειαν αὐτῶν διατήρησον ὡς
, καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ περιθέ-
βλαστάνουσιν καρπὸν ζωῆς. Καὶ
καὶ στέφανον κάλλους. Καὶ γενοῦ
ακτῆρ. Καὶ εὐλόγησον αὐτῶν τὸν
ίαντον διατήρησον ἐν πάσῃ εὐλο-

Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΕΥΧΕΛΑΙΟΥ